

ФОРМАЛНА И НЕФОРМАЛНА КОНСОЛИДАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ ОБЩНОСТИТЕ В ЧУЖБИНА – ОПИТ ЗА ТЕОРЕТИЧНО ОСМИСЛЯНЕ. ПО ПРИМЕРА НА БЪЛГАРИТЕ В ИСПАНИЯ

Валентин Воскресенски

С настоящия доклад, въз основа на материали, добити по време на теренно проучване в Испания през 2015 година¹, ще разгледам формалната и неформална консолидация на българските общности в област Валенсия и Мурсия.

В научната литература терминът „консолидация“ има широко приложение. В природните науки се употребява предимно за означаване на физически явления, в икономическите – за процеси като „*фискална консолидация*“ (Mulas-Granados 2006; Kickert & Randma Liiv 2015), както и за процеси в сферата на финансовата индустрия (Macmillon 2010). В социалните науки терминът навлиза сравнително отскоро. В политическите науки се използва за означаване на процеси за конструиране на демократични форми на управление в бивши социалистически страни (Treisman 1999; Zielonka 2001; Grzymala-Busse 2006), държави от Африка, Южна Америка (O'Donnell 1999; 2010) и Азия (Freedman 2006). Терминът се използва и при изследвания на индивидуалната и колективна памет (Thomas 2012). По отношение на миграционните процеси понятието се използва в контекста на извършваните политики. Така например Мигел де Парада и изследователски екип “Ioé” използват термина за да означат нарасналия брой чужденци в района на Мадрид, което според тях

¹ Теренното проучване се проведе в периода 23.10 – 31.10 2015 г. в градовете Валенсия, Торент, Аликанте, Торевиеха, Ел Раал, Мурсия, Дения, Хатива и Енгера.

изисква „нови политики за овладяване и управление“ (Ángel de Prada & Colectivo Ioé 2008).

Консолидацията на емигрантските общности може да се разглежда като следствие от политиките на приемните и изпращащи страни, но и като социален процес на колективно разбиране, съпричастност и солидарност, вследствие от който се създават „кръгове на доверие“ и „зони на комфорт“ между емигрантите (Nettleford 2004).

1. Един от подходите за разбиране на феномена консолидация са **политиките на приемните страни**, чрез които се създават моделите за управление „отгоре“. Анализ в историческа перспектива на законодателните политики към емигрантите в Западна Европа (Германия, Франция, Великобритания, Италия и Испания) е направен от Елиза Веласкез. Авторката разглежда регулаторните механизми от края на XIX век до началото на XX век, между двете световни войни, между 1945 и 1973 година и след 90-те години (Velázquez 2014). Всеки от разглежданите периоди се характеризира със създаване на различни форми на контрол (паспортна система, граничен контрол, депортация, Национален регистър за чужденците, политики на „нулева имиграция“ и пр.). Българските институции в чужбина също преминават през различни социално-исторически периоди и са под влияние на различни политики. Според характера на съществуването им Йордан Янев откроява различия в институциите на българите в чужбина от края на XIX век до Втората световна война, от Втората световна война до демократичните промени в България през 1989 година и от 90-те години на XX век до днес (вж. Янев 2015).

Един от съвременните инструменти за провеждане на политики към емигрантските общности и техните сдружения е т. нар. **интеграционна стратегия**². Повечето изследователи твърдят, че интеграционният модел

² Според Сандра Араухо интеграцията се превръща в актуален проблем след нарасналото присъствие на имигрантско население в страните от Западна Европа. Един от първите начини за осмисляне на интеграцията е през патриотико-националния дискурс, чрез който успешната интеграция се разбира като обогатяване на нацията (Повече по темата вж. Араухо 2006). Важна

възниква през 70-те години на ХХ век, след което се формират различни подходи за провеждане на този тип политики³. Естрея Гауда и Ева Бермехо изготвят три възможни теоретични модела за социална интеграция въз основа на реципрочни връзки между имигранти и интеграционните политики на приемните страни. Авторките достигат до извода, че провежданите политики за социална интеграция могат да доведат до три възможности: 1.) асимилация на имигрантите 2.) постепенното им претопяване в приемната среда (“melting pot”) или 3.) културен плурализъм (Gualda, E., Sánchez Bermejo, E. 2007).

2. Консолидацията на имигрантската общност трябва да се разбира и като следствие от **политиките на изпращащата страна**. В България икономическата миграция след 89-та година е причина за изграждане на нова институционална и нормативна система. Политиките към българите в чужбина се осъществяват чрез дейността на министерствата и специално създадени институции, чрез които се провеждат културните и образователни политики, чиято основна цел е съхраняване на българската идентичност (вж. Доклад на МС 2008).

3. Третият подход за разбирането на консолидацията на емигрантската общност са

стъпка в преосмисляне на интеграционния модел настъпва през 80-те години, след като либералният дискурс и идеята за човешките права го обогатяват с нови значения. През 90-те години дебатите за интеграция се изместват върху идеята за „гражданство“, което довежда до премахване на асимилационните му смисли и разбиране през призмата на мултикултурализма.

³ В социологическото проучване „Арена II“ авторите определят някои от типичните черти на „британския“, „френския“, „германския“, „италианския“ и „американския“ модели за интеграция. Някои от тези черти се състоят в следното: „британският модел“ се стреми да създаде мултикултурна мозайка, в която религиозните и културни малцинства запазват културното си наследство чрез участие в гражданския, социалния и икономически живот. При „германския модел“ имигрантите са *gestarbeiter*, които престояват само за известно време в Германия, след което се завръщат в родните си страни. „Италианският модел“ авторите свързват с появата на индустриализацията от 90-те години, в която е ангажирана евтина работна ръка, а интеграционния „модел на САЩ“ се основава върху идеята за постепенно изоставяне на собствената култура и произход и асимилация в северноамериканското общество (“melting pot”). Повече за изследването вж. „Арена II“.

„формалните“ и „неформални“ институции на емигрантите.

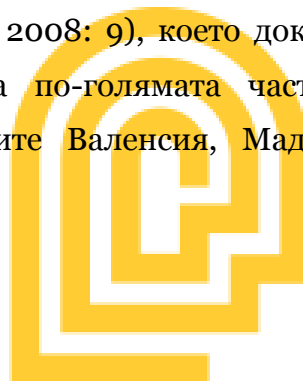
Повече от половин век „формалното“ и „неформалното“ са разглеждани като опозиции и са използвани предимно за разбиране на икономическите процеси в „развиващите се“ страни. Още през 40-те години на XX век холандският антрополог Боук разглежда „развиващата“ се икономика като „двойствен“ икономически модел (Воеке 1953). Тази представа не се изменя при следващите теоретични разработки. През 90-те години се появяват изследвания върху „неформалното“ (McCauley and Acheson 1987; Ostrom 1990; Bromley 1992). Една от основните дефиниции на неформалното го асоциира с неструктурираното, хаотичното и липсващата структура, докато формалното е разглеждано предимно като дейност на официалните политики (Tucker and Ostrom 2005; Ostrom 2005). Според Лаут неформалните институции не са формално класифицирани (т.е. чрез конституция или закон), докато формалните са ясно определени (Lauth 2004: 6). Някои автори продължават да твърдят, че разделението между „формално“ и „неформално“ не може да съществува, тъй като според тях те са в постоянно взаимодействие помежду си и трябва да се разбират като единна цялост. Каснобис, Канбур и Остром твърдят, че *„...формално-неформалният континуум представлява взаимоотношение между относително високи и относително ниски нива на разпространение на правителствените механизми, специфични и строго определени за всеки контекст.“* Авторите дори препоръчват употреба на континуума „формално-неформално“ чрез т.нар. „многостепенна система“, която представлява сбор от различни правителствени механизми, балансиращи с поддържане на неформални практики. (Guha-Khasnobis, R. Kanbur и E. Ostrom 2006: 7).

Настоящите теоретични разработки свидетелстват за необходимостта от многоаспектно разбиране на консолидацията на емигрантските обединения, като сложен процес на взаимодействие между политиките на приемната и изпращащата страни, конкретния социално-исторически контекст и дейността на емигрантските институции – в техните формални и неформални измерения.

Българска общност в област Валенсия и област Мурсия (Испания)

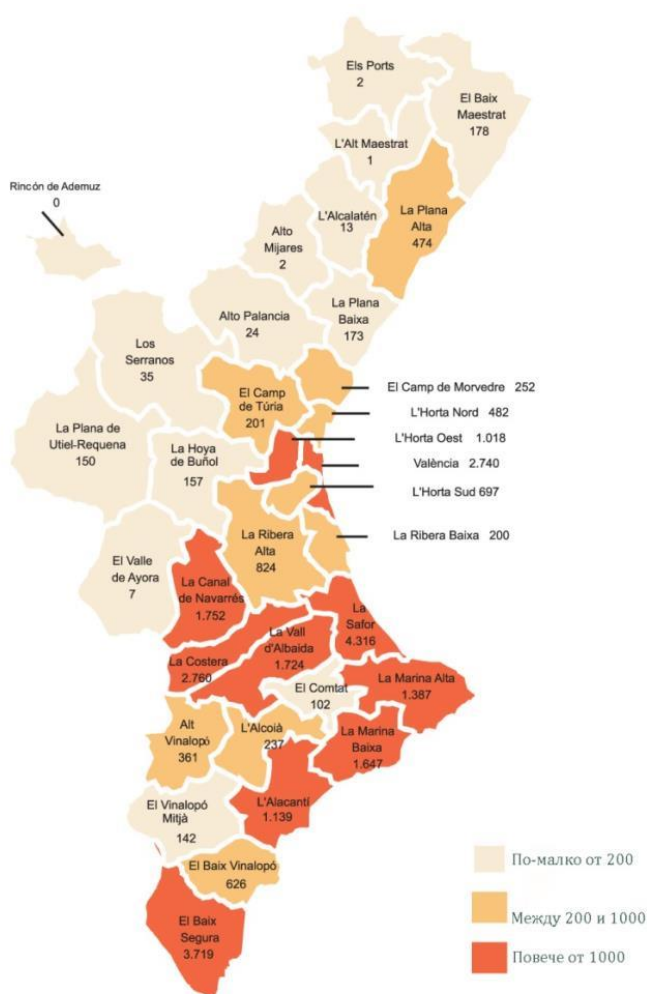
Емиграцията на българи в Испания е нов феномен и се свързва с миграционната вълна след 89-та г. Дотогава историческото присъствие на българите в Испания се свързва с две емблематични събития: емиграцията на сефарадските евреи в периода XVI-XVIII век, както и изгнаничеството на Симеон II на остров Ибиса (Ibáñez Ángulo 2008: 114). По данни на Националния статистически институт (INE), през 2008 г. българското население е 153.664 души, а през втората половина на 2015 г. е 133.114 души⁴. Цитирайки агенция „Фокус“ от 2010 г., Магдалена Славкова определя българската общност в Испания като най-голямата общност в чужбина (Slavkova 2012: 2235). По данни на Националния статистически институт (INE) от 2007 г., българите живеят в 2.813, от общо 8.111 населени места (Viruela Martínez 2008: 9), което доказва дисперсен характер на заселването. Въпреки това по-голямата част от българското население е концентрирано в областите Валенсия, Мадрид, Кастилия и Леон.

Културно
наследство
в миграция

⁴ Данните са събирани според местожителството на населението и не е включена част от имигрантите.

Автономна област Валенсия се състои от три провинции – Кастейон, Валенсия и Аликанте. Най-висок ръст на българите в областта е достигнат след приемането на България за член на ЕС. Според някои наблюдатели увеличаването на населението се дължи на т.нар. „ефект на обаждането“. През 2009 г. икономическата криза обхваща испанската икономика и част от имигрантите емигрират отново. По данни на Националния статистически институт (INE), през 2012 г. българското население в областта е 38.985 души, от които 37.029 са родени в България. През 2012 г. е най-висока концентрацията в

Fuente: INE y elaboración propia.

общините Вега Баха и Сафор, където българското население е над 15% от общото⁵. В емблематичното село Енгера българите са достигали до 25% от цялото население. Заетостта е предимно в сферата на транспорта, строителството, селскостопанската работа, хотелиерството и домашните услуги. Преобладаващата възраст е между 20 и 50 години. По отношение на произхода си това са предимно българи от Сливен, Пазарджик, Пловдив, Видин, Димитровград и Хасково.

Карта с броя на българското население по административни единици в област Валенсия за 2007 година. Картата е изготвена от Валенсианската обсерватория за миграциите по данни на Националния статистически институт (INE)⁶.

⁵ www.observatorioinmigracion.gva.es

⁶ www.ceimigra.net/observatorio/images/stories/mirada_25.bulgaria.pdf

Испански политики за интеграция

Интеграционните политики на испанското правителство са определени в различни разпоредби от Органичния закон. Важно значение за неговото изготвяне имат постановленията от сесиите на Съвета на Европа в Тампере от 1999 година, Лаакен от 2001 и Севиля от 2002 година. Регулацията на съвременните миграционни процеси се осъществява от Стратегически план за гражданство и интеграция (2007-2010). Върху плановете за интеграция в автономна област Валенсия оказва влияние Съветът за гражданство и имиграция. Към него е създадена Главна дирекция за интеграция и коопериране, пряко подчинена на Община Валенсия. До момента има два плана за интеграция на автономна област Валенсия. Единият е за периода 2008 – 2011 година⁷, а другият за периода 2014 – 2017 година⁸. Темите в първия план са съобразени със стратегията на Стратегическия план за гражданство и интеграция (2007-2010). В тях са предвидени мерки към имигрантите в няколко направления: посрещане, граждански права, здравеопазване, образование, работа, местожителство, равнопоставеност, семейно подпомагане, свобода на словото, междуинституционални връзки и пр. Освен плановете за интеграция, друг важен момент за имигрантските общности е приемането на 4 социални „пакта за съжителство“. Тяхната цел е да консолидират имигрантските асоциации и да осигурят политическо, социално и културно участие на имигрантите⁹.

Инструментите за осъществяване на плановата стратегия в областта са различни ведомства и учреждения, между които Агенции за посредничество на

⁷www.bsocial.gva.es/documents/610754/17349170/Plan%20Director%20de%20Inmigraci%C3%B3n%20y%20Convivencia%202008-2011/1354af9e-7b6d-4136-bc12-076d7c7b12ef

⁸ www.docv.gva.es/datos/2014/12/22/pdf/2014_11661.pdf

⁹ Става въпрос за: Валенсиански пакт за имиграцията, приет на 18 ноември 2008 година, Пакт за интеграция на имигрантите между представители на провинции Валенсия, Кастейон и Аликанте, приет на 18 май 2009 година, Аграрен пакт за имиграцията, приет на 14 април 2010 година и Валенсиански пакт за интеграция на имигрантите, приет на 29 юли 2010 година.

интеграцията и социалното съжителство (AMICS), областни университети, фондация CeiMigra, локалните мрежи за интеграция, имигрантски асоциации и сдружения.

Агенции AMICS са офиси за информиране на имигрантските общности по всякакви административни и законови въпроси. Целта им е да ускорят и подобрят процесът на интеграция, мултикултурализъм и съжителство. Агенциите съдействат при посредничеството и организацията на различни културни прояви между българската общност и местните власти. Така например в Кастейон де ла Плата, през 2014 година, AMICS помагат на местната българска асоциация „Хан Аспарух“ за провеждането на празника на мартеницата¹⁰. Общият брой на тези агенции в област Валенсия за 2010 година е 102¹¹.

Фондация CeiMigra¹² е център за обучение и социална интеграция към община Валенсия. През 2008 година дейността му обхваща около 2000 имигранта. Целта на фондацията е да разработва „добрите практики“ за съжителство и интеркултурно взаимодействие и да представя ежегодни доклади върху миграционните процеси в областта¹³.

Университетите са включени в провеждането на интеграционни стратегии. Задачата им е да създават интелектуални продукти и изследвания в полето на културата и познанието¹⁴. В периода 2007-2010 г. Валенсианският статистически институт провежда мащабно социологическо проучване върху

¹⁰ castello.es/web30/pages/noticias_web10.php?id=cas&cod=7146. В анонса е споменато, че по време на представянето градският съветник е разказал за значението на обичая връзване на мартеници.

¹¹Повече информация за Агенциите за посредничество на интеграцията и социалното съжителство (AMICS) може да се намери при Galván Souto 2013.

¹² www.ceimigra.net/.

¹³ Годишни отчети: www.observatorioinmigracion.gva.es/es/publicaciones/informes/informes-anuales.

¹⁴ В Плана за интеграция и съжителство (2008-2011) е предвидено поощряване на академичните дейности и журналистиката чрез различни премии за „добри практики в интеграцията“.

имигрантските общности в областта като продължение на започнала инициатива на Националния статистически институт. В проекта участват изследователи от различни испански университети (UCM, GESP, UNED). Основна задача на проучването е „да се опознаят демографските и социални характеристики на чуждестранните нации“.

Асоциациите на имигрантите до 2008 година са 433 (59 са в Кастейон, 165 в Аликанте и 209 в провинция Валенсия)¹⁵. В някои постановления от Плана за интеграция и съжителство (2008-2011) се акцентира върху необходимостта от съвместна работа между имигрантските асоциации, администрацията на автономната област и местните власти. В следващия план за интеграция за периода 2014-2017 се изтъква необходимостта от поощряването на „интеркултурните медиатори“, които съдействат за реализирането на заложените програми. Според плана те трябва да установят интеркултурно посредничество и да съдействат за въвеждане на „добри интеграционни практики“. До момента процентът на кандидатствалите български асоциации за интеграционни проекти е сравнително нисък. Това вероятно се дължи и на факта, че българските асоциации са сред 13-те процента от всички имигрантски асоциации във Валенсия, които получават финансова помощ от собствените си страни. Около 50 % от страните в ЕС и Русия отпускат средства за поддържането на културни и образователни сдружения в чужбина (CeiMigra 2014: 39).

Следствие от проведените мерки за интеграция са създадени Валенсиански форум за имиграцията, социална мрежа за имигранти „Imig“¹⁶ и учебни заведения за новодошлите имигранти.¹⁷ За интеграцията на имигрантите се провеждат ежегодни „седмици на културите“, фолклорни фестивали и др.

¹⁵ Plan Director de Ciudadanía 2009-2011, 5 www.upv.es/contenidos/CAMUNISO/info/U0645212.pdf.

¹⁶ inmig.com/.

¹⁷ През 2010 година броят им е 58. Работят към агенции AMICS и имигрантските асоциации.

Формални и неформални имигрантски институции на българските общности

Неформалните емигрантски институции са важен етап от процеса на консолидация на българските общности в чужбина. Според Владимир Пенчев такива обединения са: неинституционализирани формални обединения, неформални подразделения на официалните дружества с културна, спортна и друга ориентация или самостоятелни единици с цел извършване на някакъв вид дейности (напр. бизнес мрежи), забавления, организиране на свободното време и пр. (Пенчев 2015). Към неформалните емигрантски обединения могат да се отнесат социалните мрежи и местата за неорганизирана общностна консолидация. В колективната памет на българите от област Валенсия се пазят спомени за времето на „неформалните срещи“, когато е нямало асоциации. Тогава срещите се случвали в паркове, кафенета, ресторанти, магазини или в домашна обстановка.

Въпреки трудността за дефиниране на тези неформални срещи, откроява се ролята на неформалните лидери, съдействащи за намиране на работа, запазване на работни места, легализиране и превод на документи, достъп до санитарни услуги, жилища, разрешаване на юридически казуси, дори подкрепа при решаване на лични проблеми. Не случайно тези личности оглавяват първите асоциации. В този смисъл съществуването на неформалната мрежа благоприятства овладяването на общността от новосъздадените сдружения.¹⁸

Юридическата форма под която съществуват българските институции е „асоциацията“.¹⁹ През 2012 година българските асоциации в Испания са повече от 55 (Slavkova 2012: 2239). Към първите асоциации в областта са създадени

¹⁸ Например само за шест месеца след създаването на Първо българско неделно училище „Васил Левски“ към Асоциация „Прогрес“ – гр. Валенсия, са записани около 120 деца.

¹⁹ В член 22 от Конституцията на Кралство Испания са определени основните разпоредби за дейността на асоциациите. Този член е развит и в Органичния закон 1/2002 от 22 март, в който са регулирани правата на асоциациите. С декрет 1497/2003 от 28 ноември се определя окончателния регламент за регистрация в Националния регистър на асоциациите, пряко подчинен на Министерството на вътрешните работи на Кралство Испания.

неделни училища. Такива са открити първо в Гандия (2006), Хатива (2007) и Енгера. Сдруженията възникват с цел съхраняване и разпространяване на българския език и култура. Първите сериозни трудностите пред създадените училища е намирането на помещения, учебни пособия и получаване на разрешения за провеждане на културни събития.²⁰ След като през 2011 година е прието Постановление № 344 за българските неделни училища в чужбина, с което се дава възможност за издаване на сертифицирани дипломи, към Генерално консулство на Република България във Валенсия са регистрирани всички неделни училища на български асоциации в областта.

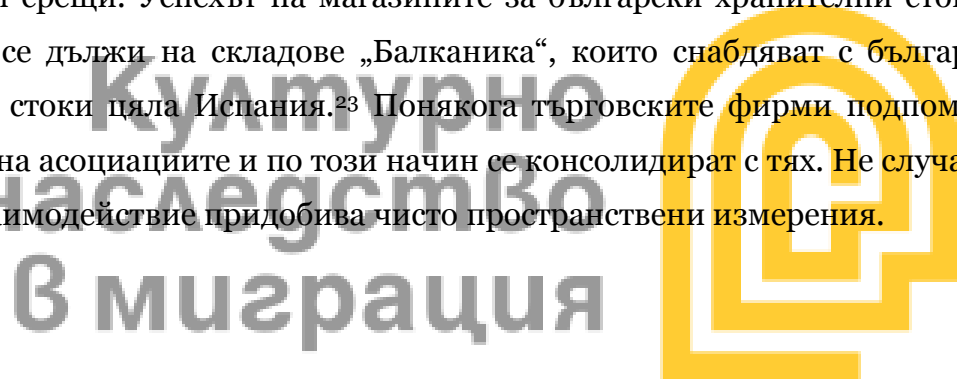
Увеличаването на броя на неделните училища в област Валенсия се насърчава от програма „Роден език и култура зад граница“ от 2009 година, с която се дава възможност за получаване на финансови средства за учебни пособия и извънкласни дейности. През същата 2009 г. се създават български асоциации с неделни училища във Валенсия и Ел Раал (Мурсия). През 2010 година възникват нови асоциации във Валенсия и Аликанте, а през 2011 г. година в гр. Торент и гр. Гандия. В момента съществуват около 15 български асоциации. Някои от тях извършват самообразователна дейност, но повечето имат и спомагателни инициативи: безплатни курсове по испански език, организация на културни събития (събори, чествания, празници), информационна дейност, участие в интеграционни проекти на испанското правителство (проекти за правата на жените, поощряване на младежкото предприемачество, курсове за първа помощ и пр.)²¹.

²⁰ Улеснена е дейността на асоциациите там където са осъществени договорености между представители на българската държава и местните институции. Примери за подобно сътрудничество е побратимяването на гр. Хатива и Хасково през 2008 г., сключване на договореност за сътрудничество между посланика на Република България в Испания – Константин Коджабаджиев и представители на Община Валенсия, както и застъпничеството на генералния консул на Република България във Валенсия при намирането на помещения за българските асоциации.

²¹ В обхвата на Генералното консулство на Република България във Валенсия са: Асоциация „Бялата лястовица“ – Валенсия, Асоциация „Прогрес“ – Валенсия, Асоциация „Валенсия – БГ“ – Валенсия, Асоциация „Духът на България“ – Аликанте, Асоциация „Прогрес“ – Алакант, Асоциация „Единство“ – Торевиеха, Асоциация „Балкан“ – Хатива, Асоциация „Хан Аспарух“ –

Утвърждаването на българските асоциации сред испанската общественост предполага създаване на контакти с местни институции (кметствата, областни администрации, агенциите за интеграция, испански музеи, библиотеки, културни центрове и др.). В процеса на съществуването си те установяват и контакти помежду си. През 2004 г. е създадена Федерация на Асоциациите на румънците в Испания – FEDROM, чиято цел е да подпомага дейността на всички румънски сдружения.²² През същата година подобна идея се разпространява и сред българските асоциации, но до реализирането ѝ не се стига.

Освен асоциациите важно значение за консолидацията на българските общности имат магазините за български хранителни стоки и българските ресторанти, които са повече на брой от асоциациите. Някои от тях предшестват създаването на първите културни сдружения и дълго време са места за неформални срещи. Успехът на магазините за български хранителни стоки и ресторанти се дължи на складове „Балканика“, които снабдяват с български хранителни стоки цяла Испания.²³ Понякога търговските фирми подпомагат дейностите на асоциациите и по този начин се консолидират с тях. Не случайно този тип взаимодействие придобива чисто пространствени измерения.

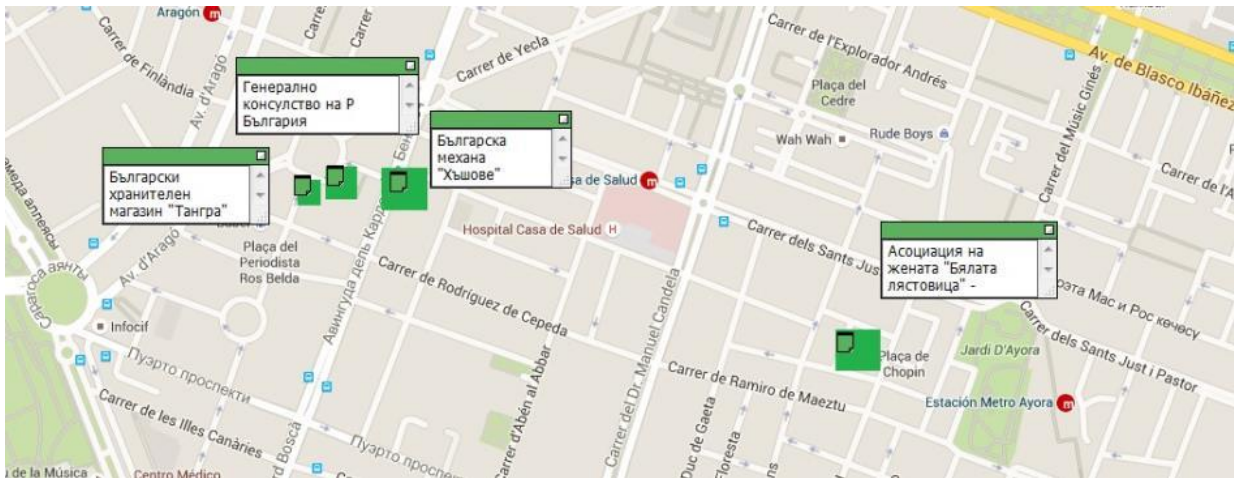

Кастейон де ла Плата, Асоциация „Пробуда“ – Гандия, Асоциация на славяните – Мурсия, Асоциация „Пирин“ – Картахена, Асоциация „Български корени“ – Ел Раал, Асоциация „Паисий Хилендарски“ – Бенидром, Асоциация „Св. Св. Кирил и Методий“ – Палма де Майорка.

²² fedrom.org/.

²³ www.balkanica.es/bg/.

Този материал е представен на теоретичен семинар и е част от работата по проект „Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина“, финансиран от ФНИ към МОН
Автор: докт. Валентин Воскресенски, ИЕФЕМ-БАН

Карта на кв. Местая във Валенсия, където се намират различни българските културни сдружения и търговски обекти.

Офисът на Асоциация „Балкан“ – Хатива и съпътстващите го български ресторант и магазин за български хранителни стоки.

Водещ фактор за съществуването на търговските дружества е т. нар. „хранителна носталгия“. Българската кухня и обстановката в ресторантите и магазините създават образа на „българското“ и популяризират сред местното население българска култура.²⁴

²⁴ „По принцип исках да направя магазин испански, който да си е изключително с испански неща, да има плодове и зеленчуци. Но от самия ми произход, оттам нататък се почна: „Ами ние сме българи, ти си българин, няма ли да ни донесеш нещо българско. Ние искаме нещо българско.“ И така се почна малко по малко.“ ФНАИФ № 2821

Интериор на български ресторант "El Carmen" в гр. Хатива.

Културното наследство и ролята му за консолидация на българската общност

наследство в миграция

"¿Oh, madre mía, patria mía,
por qué tan triste, tan tierno lloras?
¿Y tú cuervo, ave maldita,
encima qué tumba así feo graznas?"²⁵

Културното наследство и изследванията върху него нарастват неимоверно през последните години.²⁶ В емиграция то придобива специфични черти и функции като се явява средство за консолидация на българската общност и българските сдружения. Изследване на SeiMigra върху дейността на асоциациите в област Валенсия показва, че дружествата на държави от ЕС, в това число и България,

²⁵ Превод на испански език на стихотворението „Обесването на Васил Левски“ от Христо Ботев: www.epdip.com/texto.php?id2=2537.

²⁶ Повече за културното наследство вж. (Вуков и Гергова 2015).

поставят като приоритет в своята дейност популяризирането на родната си култура²⁷.

Най-важни празници за българите в областта са Йордановден, баба Марта, 3-ти март, 8-ми март, Лазаровден, Великден, Гергьовден, 24-май, 1-ви юни, Успение Богородично, 1-ви ноември, Коледа и др. Почти на всеки един от тези празници се прави тържество в неделните училища към асоциациите. Отскоро в областта се провеждат ежегодни събори по случай 3-ти март и Гергьовден както и тържества за Коледа и 24-ти май. По време на тези събития испанците се запознават с българската култура. Там се изявяват фолклорните състави към сдруженията, събират се българи от различни градове и се предлагат български стоки. Случването на празникът създава чувство на гордост и патриотизъм сред българите, които дълги години е нямало как да организират свои културни събития.²⁸ По време на тези събирания фолклорът има изключителна роля. Това се дължи донякъде и на слабото влияние на църковната институция, което пък потвърждава широкото разпространение на т. нар. „фолклорно християнство“ дори и сред българите в чужбина (вж. Георгиева 2012)²⁹.

Наследството в емиграция има различна функция при първото и второ поколение българи. Така например, участието във фолклорни състави на българите, които са израснали в България, компенсират отсъствието на родното.³⁰ За второто поколение фолклорът е по-скоро привнесена традиция и има познавателен характер. Чрез него тепърва ще се изграждат

²⁷ Faus, F., A. Ruano, P. Garcia, J. Abad, P. Flores: Asociacionismo inmigrante y codesarrollo en la Ciudad Valencia. CeiMigra y Ajuntament de Valencia, 39. www.ceimigra.net/observatorio/images/stories/Asoc_inmigrante_y_codesarrollo_ciudad_Valencia.pdf.

²⁸ „Всичко беше толкова лесно, толкова естествено се случи това – празникът на 3-ти март, че на мене без малко да ми се пръсне сърцето от гордост, че съм българин.“ ФНАИФ № 2821.

²⁹ „Нашите хора пазят някакви празници, които не искат да съобразят с църковния начин на живот. Те са религиозни по своя си начин.“ ФНАИФ № 2819.

³⁰ „- Когато сме тука (репетираме фолклорни танци – бел. моя) човек малко или повече изключва, забравя за мислите, които го водят в България. – Все едно си в България като играеш. Това е като едно кътче. Тука си в България.“ ФНАИФ № 2817 (2).

несъществуващи дотогава връзки.³¹ Съхраняването и предаването на традициите, като сбор от материални и духовни практики, се явява ценно средство за възпитаването в „родна култура“.³² Спецификите на конструираното наследство са последица и от различния произход на българите. То съчетава елементи от обреди и обичаи, характерни за различни фолклорни области на България.³³

Друга функция на наследството е ролята му за обединяване на българите от различни географски области в Испания и техните сдружения. Консолидацията се осъществява на местно, регионално, национално и наднационално ниво, чрез различни културни събития (събори, фестивали, конкурси).³⁴ Фолклорът и традициите имат обединителна функция, доколкото премахват различията между етническите и конфесионални групи (темата за самопредставянето на различни етноси като „българи“ в Испания е изследвана от Магдалена Славкова – вж. Славкова 2008).

³¹ „За тях (децата – бел. моя) България е като място в картата, те не са живели там. Много трудно се изгражда такова отношение, много бързо става това преливане или обръщане, много силна е местната инвазия. Те общуват, говорят всеки ден на испански език, приятелите им са испанци и е много трудно да се създаде подобно отношение.“ ФНАИФ№2816.

³² „– Нямаме възможност в училище с това ограничено време да имаме нещо като нашето „труд и техника“, някакъв тип занаятчийство. Дори изработването на мартеници, някакъв тип кукли, ръчни занаяти. – А това важно ли е за тях (децата – бел. моя)? – Това е най-достъпният начин да се запознаят с традициите. Изработвайки нещо, някакси усещаш тази принадлежност, различно е, и те го помнят по различен начин. Защо всички помнят 1-ви март, а не помнят Деня на будителите, който редовно се празнува? Защото на 1-ви март се прави нещо и на Великден също. Нещо изработваш, нещо остава, нещо се запомня. Разликата е огромна.“ ФНАИФ № 2817.

³³ „Интересното при нас е, че всичките сме от различни краища на България и всеки казва какво при него се прави и все едно се събира... на мен ми става много интересно, защото аз знам само при нас какво е и те като ми разкажат от Северна България и аз опуля очите, защото това е нещо което не съм го чувала...“ ФНАИФ № 2816.

³⁴ Фолклорните състави към асоциациите взимат участие в различни международни и интернационални фестивали. Например фестивалът Алегрия де Данкар и др.

Друга специфична особеност на наследството е функцията му да интегрира в приемната култура чрез изграждане на позитивен образ и разрушаване на създадените стереотипи. Процесът е двустранно обусловен, доколкото асоциациите популяризират „българското“, а испанските политики насърчават културните взаимодействия. Моментите на представяне на българската култура (танци, носии, обичаи) се превръщат в паметни за емигрантската общност.³⁵ Културното наследство е предпоставка и за участието на българите в дейността на испанските културни дружества, което е възможност за демонстриране на собствения произход и създаване на чувство за интегрираност (Slavkova 2012: 2242).

Степента на познаваемост на българската култура от местните испанци зависи както от концентрацията на българското население, така и от активността на сдруженията. Най-високо е познаването на българската култура в селища, където българското население е над 15% от цялото. Тогава българските обичаи се превръщат не само в разпознаваем маркер за испанците, но и в очаквано събитие.

Културно наследство в миграция е белязано от формиране на нова емигрантска идентичност, чиято основа се изгражда тепърва върху преживения в чужбина емигрантски опит и неговото самопредставяне.³⁶ Завършването на

³⁵ *Познават ни само като едни емигранти и това е. И в първата им среща с нашата култура остават изумени, остават с отворени усти.*“ ФНАИФ № 2821; М.О., участничка във фолклорен състав към една от асоциациите си спомня за участието на българите във валенсианската „Фая“: *„Когато ни поканиха още тогава, мисля че няхаме тези хубавите носии и мисля, че точно тогава ги набавихме за да имаме да танцуваме. Бяхме около 30 човека, големи, имаше и малки дечица с нас, които държаха знамето на България и вървяха пред нас в дефилето... През цялото време като минавахме по дефилето, българи викаха от страни, радваха ни се много, много снимки ни правиха... Беше наистина много хубаво нещо, много. Много ни харесаха носите испанците. Аз бях последна на едната редица и ме държаха испанците да ме питат: „Откъде сте?“. Те не знаеха откъде сме, не познаваха държавата ни. „Откъде сте? Много хубави носии имате! Много сте хубави!“.* И беше много хубаво. Това изживяване беше номер едно...“ ФНАИФ № 2814.

³⁶ Великденското яйце („Вяра“) в Енгера, открито на 28 април 2014 година, е поставено по случай 15-годишнината от заселването на българите.

саморефлексията на българските организации и консолидираните общности е предпоставка за написването на нова история на българите, този път от гледна точка на имигранта и неговия живот в чужбина.

Заключение

Въпреки, че според характера на заселването повечето български имигрантски общности в Западна Европа са дисперсни, а съществуването им в исторически план е изменчиво, могат да се очертаят основните траектории на социалното им сцепление.

Консолидацията като социален процес възниква на определен етап от съществуването на емигрантите в чужбина. Той е породен от нуждата за самоорганизация и е следствие от политиките на приемната и изпращаща страна. Условно може да се раздели на икономическа (взаимопомощ, намиране на работа), културна (чрез празници, фестивали, културни събития), образователна (изучаване на роден език; консолидация на учителската гилдия), религиозна (църковни празници, поклонничество), политическа (извоюване на юридически права, участие в избори) и поколенческа, доколкото родените в един и същи период се намират в сходна „поколенческа ситуация“ (Mannheim 1952: 222).

Консолидацията на българската общност в област Валенсия и Мурсия има своя предистория и преминава през различни форми на политическа, икономическа, религиозна, образователна и културна кохезия. Дисперсността на заселването предполага създаване на центрове и периферии, концентрирали около себе си икономически и културен капитал. Консолидацията е следствие и от валенсианските интеграционни политики, които насърчават създаването на асоциации. Нов етап от съществуването на общността е белязан от създаването на институциите, които едновременно провеждат местни политики за интеграция и съхраняват българското културно наследство. Създаденият валенсиански консолидационен модел обединява „формално“ и „неформално“ чрез т. нар. „многостепенна система“, за която споменават Каснобис, Канбур и Остром (Guha-Khasnobis, R. Kanbur и E.

Ostrom 2006: 7), а именно: баланс между официалната политика и неформалните практики³⁷. Резултатът от него, според предложения модел за справяне с малцинствата от Даниел Шероу, може да се определи като толерантен и съчетаващ стратегия за поддържане на различието на имигрантската общност (мултикултурализъм), клоняща към постепенно включване и асимилация (Chirot 2006: 159).

Консолидацията се изменя и със смяна на поколенията, която създава нови предизвикателства пред приемната и изпращаща страни. Особено важна в такъв момент е трансмисията на културно наследство, изграждаща несъществуващите дотогава връзки с родната страна на родителите. Процесът на консолидация между първото и второ поколение българи в чужбина е все още неизследвана тема, която заслужава да бъде продължена.

Културно наследство в миграция

Библиография:

Буков, Н., Л. Гергова 2015: Фестивалът на мазните борби Къркпънар в Одрин: проблеми на културното наследство anthropology-journal.org/wp/wp-content/uploads/2015/07/4.pdf

Георгиева, А. 2012: [Фолклорни измерения на християнството. С., Просвета.](#)

Доклад на МС от 2008: „Българите по света и държавната политика“ www.math.univ-toulouse.fr/~gavrilov/bg/bulgarians_abroad_doklad%202008.pdf.

Пенчев, В. 2015: Доклад на тема: „Проучване на ролята на институциите и неформалните обединения на българските емигранти за конструирането, опазване и употреба на културно наследство в приемното общество и в родината“. Докладът е изнесен по време на работен семинар по проект „Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОН през декември 2014 г. www.migrantheritage.com/wp-content/uploads/2015/04/dokladvladimir.pdf

Славкова, М. 2008: Съвременни трудови миграции на български цигани към Испания и тяхното отражение върху идентичността им. – В: Дечева, М.(съст.). Динамики на националната идентичност и транснационалните идентичности в процеса на европейска интеграция. София: Парадигма, 289-319.

³⁷ В Плана за коопериране и развитие (2014 – 2017) се изтъква важната роля на т. нар. „интеркултурни медиатори“, които са част от имигрантската общност, но осъществяват правителствените политики към имигрантите „отвътре“.

Янев, Й. 2015: Доклад на тема: „Етапи във формирането на общностните институции на българите в страните от Централна и Западна Европа“. Докладът е изнесен по време на работен семинар по проект „Културно наследство в миграция. Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОН през декември 2014 г. www.migrantheritage.com/wp-content/uploads/2015/06/dokladjordan.pdf

CeiMigra 2014: Asociacionismo inmigrante y codesarrollo en la Ciudad Valencia. www.ceimigra.net/observatorio/images/stories/Asoc_inmigrante_y_codesarrollo_ciudad_Valencia.pdf

Ángel de Prada, M. & Colectivo Ioé 2008: Inmigración extranjera en la comunidad de Madrid. Consolidación del hecho social migratorio y emergencia de un modelo de gestión de la diversidad. www.colectivoioe.org/

Boeke, J. 1942: Economies and Economic Policy in Dual Societies. Tjeenk Willnik, Haarlem.

J. H. Boeke 1953: Economics and Economic Policy of Dual Societies. Institute of Pacific Relations, New York.

Bromley, R. 1978: Introduction: The Urban Informal Sector: Why is it Worth Discussing? World Development, 6(9/10): 1034–5.

Cachón, L. 2002: La formación de la 'España inmigrante': mercado y ciudadanía. Revista Española de Sociología, 97: 95-126.

Chiro, D., C. McCaulel 2006: Why Not Kill Them All? The Logic and Prevention of Mass Political Murder. Princeton University Press, Oxford, 159.

Freedman, A. 2006: Political Change and Consolidation. Democracy's Rocky Road in Thailand, Indonesia, South Korea, and Malaysia. PALGRAVE MACMILLAN, New York.

Galván Souto, B. 2013: Inmigración y mediación intercultural. Aspectos jurídicos. Ed. [Dykinson](http://www.dykinson.com).

Gil Araujo, S. 2006: Las argucias de la integración. Construcción nacional y gobierno de lo social a través de las políticas de integración de inmigrantes. Los casos de Cataluña y Madrid. Tesis doctoral presentada en el Departamento de Cambio Social, F. CC. Políticas y Sociología Universidad Complutense, Madrid.

Grzymala-Busse, A. 2006: Informal Institutions and the post-communist state. Yale University, Washington.

Gualda, E., Sánchez Bermejo, E. (dir.) 2007: "Hacia un “trabajo decente” para los extranjeros: inserción sociolaboral de la población extranjera en Andalucía". Dirección General de Coordinación de Políticas Migratorias, Sevilla. hdl.handle.net/10272/6106

Guha-Khasnobis, B., R. Kanbur, E. Ostrom 2006: Linking the Formal and Informal Economy. Oxford University Press, New York.

Ibáñez Ángulo, Mónica 2008: Procesos migratorios desde Europa Central y del Este en España: estatus jurídico, identidad social e inserción laboral. – En: Revista CIDOB d'afers internacionals. Migraciones y redes transnacionales. Comunidades inmigradas de Europa Central y del Este en España, N. 84: 105-152.

Frey, B. S. and R. Jegen 2001: Motivation Crowding Theory: A Survey of Empirical Evidence. Journal of Economic Surveys, 15(5): 589–611.

Kickert & Randma Liiv 2015: [Europe Managing the Crisis: The politics of fiscal consolidation](http://www.routledge.com/9780719084444/Europe-Managing-the-Crisis-The-politics-of-fiscal-consolidation). Routledge, London and New York.

Lauth, H.-J. 2004: Informal Institutions and Political Transformation: Theoretical and Methodological Reflections. ECPR Joint Sessions of Workshops – Uppsala. W 18: Comparing Transformations: The Institutional Paradigm. ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/d9288181-8a8c-4268-9eb9-3c98922fi893.pdf

Mannheim, K. 1952: El problema de las generaciones. – REIS, № 62: 193-242.

McCay, B. J. and J. M. Acheson 1987: The Question of the Commons: The Culture and Ecology of Communal Resources University of Arizona Press, Tucson.

Mulas-Granados 2006: [Economics, Politics and Budgets: The Political Economy of Fiscal Consolidations in Europe](#), PALGRAVE MACMILLAN, New York.

Nettleford, Rex. 2004: Migration, Transmission and Maintenance of the Intangible Heritage,” Museum International, No 221–222 (vol. 56, no. 1–2): 79-83.

Ostrom, E. 1990: Governing the Commons. Cambridge University Press, New York

Ostrom, E. 2005: Understanding Institutional Diversity. Princeton University Press, Princeton.

O'Donnell, G. 2010: Democracy, agency, and the state: theory with comparative intent. Oxford University Press, Oxford.

O'Donnell, G 1999: Democratic theory and comparative politics. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, Berlin.

Proyecto “Arena II” 2007: Estrategias para la integración de la segunda generación de inmigrantes en Andalucía. Estudio cofinanciado por el Fondo Social Europeo en el marco de la Iniciativa Comunitaria Equal (Proyecto Arena II). www.famp.es/famp/programas/especificos/ESTRATEGIAS.pdf

Slavkova, M. 2012: Las actividades socio-culturales de la comunidad búlgara en España: identidades, posiciones e interrelaciones en emigración. – In: VII edición del Congreso sobre las Migraciones Internacionales en España. Universidad del País Vasco – Euskal Herriko Unibertsitatea, Ikuspegi – Inmigración: 2232-2250.

Thomas, A., 2012: [Individual and collective memory consolidation : analogous processes on different levels](#). MIT Press, Cambridge.

Treisman, D. 1999: [After the Deluge: Regional Crises and Political Consolidation in Russia](#). University of Michigan, USA.

Velázquez, O. E. 2014: La consolidación histórica de la migración irregular en Europa: leyes y políticas migratorias defectuosas. Universidad Nacional Autónoma de México, México.

Viruela, Rafael (2008): Población rumana y búlgara en España: evolución, distribución geográfica y flujos migratorios. – En: Revista “Cuadernos de Geografía”, 84: 169-194. dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3002394.pdf

Zielonka J. 2001: [Democratic Consolidation in Eastern Europe: Volume 1: Institutional Engineering \(Oxford Studies in Democratization\)](#). Oxford University Press Inc., New York.

Забележка: В доклада са използвани архивни материали от архива на Национален център за нематериално културно наследство (НЦНКН) към Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН (ФНАИФ № 2821; ФНАИФ № 2819; ФНАИФ № 2817 (2); ФНАИФ № 2816; ФНАИФ № 2817; ФНАИФ № 2821; ФНАИФ № 2814).